

Nr 21

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 (nr 431) om allmänna vägar, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 17 februari 1961 dagtecknad proposition nr 61, vilken hänvisats till jordbruksutskottet såvitt angår bemyndigande för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att avyttra fast egendom och i övrigt hänvisats till lagutskott samt behandlats av tredje lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll samt med hänvisning till nedanstående vid propositionen fogade författningsförslag, såvitt nu är i fråga,

dels förslaget riksdagen att antaga förslaget till lag angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 (nr 431) om allmänna vägar,

dels ock inhämtat riksdagens yttrande över förslaget till kungörelse angående ändring i vägstadgan den 30 juni 1943 (nr 437).

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande i anslutning till propositionen väckta motioner, nämligen

1. de likalydande motionerna nr 573 i första kammaren av herr *Olsson, Erik, m. fl.* och nr 681 i andra kammaren av herrar *Larsson* i Norderön och *Lindström*;

2. de likalydande motionerna nr 574 i första kammaren av herr *Svanström* och herr *Andersson, Axel Emanuel*, och nr 680 i andra kammaren av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Brandt* i Sätilla;

3. motionen nr 682 i andra kammaren av herr *Tobé m. fl.*

Motionernas innehåll redovisas närmare här nedan.

De vid propositionen fogade författningsförslagen har följande lydelse.

Lag
angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 (nr 431)
om allmänna vägar

Härigenom förordnas, att i lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar skall införas en ny paragraf, betecknad 19 a §, av den lydelse som nedan sägs.

19 a §.

För att minska intrång, som åsamkas fastighet genom vägs byggande eller begagnande, vare väghållaren berättigad påkalla ägoutbyte enligt lagen om delning av jord å landet eller lagen om fastighetsbildning i stad. I fråga om förrättningen skall, i tillämpliga delar, vad i dessa lagar är stadgat om delägare gälla väghållaren.

—————

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1961.

Kungörelse
angående ändring i vägstadgan den 30 juni 1943 (nr 437)

Härigenom förordnas, att 15, 18, 27 och 38 §§ vägstadgan¹ den 30 juni 1943 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse)

(Förestlagen lydelse)

15 §.

Vid upprättande — — — oväsentliga jämkningar.

Där så finnes påkallat, skall särskild utredning verkställas rörande möjligheterna att genom ägoutbyte eller annan ändring i fastighetsindelningen avhjälpa eller minska intrång till följd av vägföretaget.

18 §.

Under förrättning — — — av vägen.

Är mark — — — alla tillgänglig.

Vid utredning, som avses i 15 § andra stycket, bör samråd äga rum med vederbörande markägare.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

27 §.

Närmare anvisningar — — — väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Rörande utredning, som avses i 15 § andra stycket, meddelas närmare anvisningar av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen efter samråd med lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelsen.

38 §.

Arbetsplan skall — — — väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Vad i 15 och 17—25 §§ samt 26 § första stycket stadgats skall i tillämpliga delar gälla jämväl med avseende å arbetsplan beträffande vägbyggnadsföretag i stad, dock må arbetsplan beträffande sådan väg, som enligt fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan skall ingå i trafikled eller annan allmän plats, av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen fastställas utan att yttranden över planen inhämtats eller avgivits på sätt i 20 och 22 §§ sägs.

Vad i 15 och 17—25 §§ samt 26 § första stycket och 27 § andra stycket stadgats skall i tillämpliga delar gälla jämväl med avseende å arbetsplan beträffande vägbyggnadsföretag i stad, dock må arbetsplan beträffande sådan väg, som enligt fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan skall ingå i trafikled eller annan allmän plats, av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen fastställas utan att yttranden över planen inhämtats eller avgivits på sätt i 20 och 22 §§ sägs.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1961.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås, att reglerna om ersättning för vägrättsupplåtelser kompletteras med vissa särskilda bestämmelser för det fall, att intrång, som åsamkas fastighet genom byggande eller begagnande av väg, kan undanröjas eller minskas genom ägoutbyte. I sådant syfte framlägges förslag till lag om tillägg till lagen om allmänna vägar (AVL) av innebörd, att väghållaren i dylika fall får vitsord att påkalla lantmäteriförrättning enligt lagen om delning av jord å landet eller lagen om fastighetsbildning i stad. Vidare föreslås, att i vägstadgan (VS) upptages bestämmelser, som inskräpper angelägenheten av att väghållaren redan i samband med upprättande av arbetsplan för vägbyggnadsföretag utreder möjligheterna att avhjälpa eller minska intrång av vägen genom ägoutbyte eller annan ändring i fastighetsbildningen. För att befrämja frivilliga överenskommelser mellan vägmyndigheterna och vederbörande markägare om undanröjande av intrång föreslås slutligen, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen erhåller bemyndigande att på vissa villkor ingå i och svara för s. k. avtalshyten utan att vara bunden vid någon viss värdegräns. (I vad avser sistnämnda förslag har propositionen, som redan nämnts, hänvisats till jordbruksutskottet.)

Inledning

Den 29 juni 1956 tillkallade dåvarande statsrådet Hjalmar Nilson, efter vederbörligt bemyndigande, sakkunniga för att verkställa utredning angående grunderna för bestämmande av ersättning för upplåtelse av vägmark m. m. De sakkunniga -- vilka antog benämningen vägmarsersättningskommittén -- erhöll därvid även i uppdrag att verkställa av riksdagen i skrivelse den 7 december 1955, nr 374, begärd översyn av 19 § lagen om allmänna vägar. Till kommittén överlämnades sedemera också en framställning från Riksförbundet Landsbygdens folk om vissa ändringar i 23 § samma lag.

Kommittén, som ansett sig böra, innan uppdraget i övrigt slutföres, särskilt redovisa sin ståndpunkt beträffande vissa speciella frågor, har i en den 13 juni 1960 dagtecknad promemoria behandlat *dels* vissa frågor om fastighetsreglering i syfte att minska intrång genom anläggande av väg, *dels* frågan om kvitning av intrång mot nytta, *dels ock* frågor om väckande av talan i vägrättsmål och om ersättning för kostnader i dylika mål.

Över promemorian och därvid fogade författningsförslag har, efter remiss, yttranden avgivits av hovrätten över Skåne och Blekinge, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, länsstyrelserna i Malmöhus, Västmanlands, Kopparbergs och Västerbottens län, 1954 års fastighetsbildningskommitté, besvärssakkunniga, Riksförbundet Landsbygdens folk (*RLF*), Svenska stadsförbundet och Sveriges lantbruksförbund. Vid lantmäteristyrelsens yttrande har fogats utlåtanden från flertalet överlantmätare. Länsstyrelsen i Malmöhus län har överlämnat utlåtande av lantbruksnämnden i länet, varjämte länsstyrelserna i Västmanlands och Västerbottens län bifogat utlåtanden av vederbörande vägförvaltningar och överlantmätare.

De i promemorian behandlade frågorna har därefter varit föremål för ytterligare beredning inom kommunikationsdepartementet.

Lagrådsgranskningen

Förslaget till lag angående tillägg till lagen om allmänna vägar har varit föremål för lagrådets granskning. Vissa därvid gjorda anmärkningar av närmast redaktionell natur har beaktats i det genom propositionen framlagda förslaget.

Gällande bestämmelser

Beträffande propositionens innehåll i denna del hänvisas till s. 7—8 i propositionen.

De i vägmarsersättningskommitténs promemoria och propositionen behandlade frågorna behandlas i det följande i skilda avsnitt. Motionerna upptogs i anslutning till de avsnitt vartill de närmast är att hänföra.

I. Fastighetsreglering för att minska intrång genom vägs anläggande

A. Propositionen

Beträffande det närmare innehållet i vägmarksansättningskommitténs förslag i denna del och i avgivna remissyttranden hänvisas till sid. 8—15 i propositionen.

Departementschefen

Bestämmelserna i AVL om ersättning för markupplåtelse och annat intrång är grundade på principen att ersättningen skall bestämmas att utgå i penningar. Någon annan form för ersättning omtalas överhuvud icke i AVL i detta sammanhang.

Omfattningen av det intrång, som uppkommer genom ett vägföretag, beror emellertid icke sällan i väsentlig mån på hur arbetet utföres och kan ibland avsevärt begränsas genom åtgärder från väghållarens sida. Vid ersättningens bestämmande torde hänsyn i regel tagas till åtgärder, som väghållaren vidtagit eller utfäst sig att vidtaga för att begränsa intrånget. Det förekommer också, att den ersättningsberättigade åtager sig att själv vidtaga åtgärd i sådant syfte. Även om något dylikt åtagande icke gjorts, framstår det mången gång som naturligt att vid värderingen räkna med att intrånget helt eller delvis kommer att avhjälpas av den ersättningsberättigade samt att bestämma ersättningen med hänsyn härtill.

Sådant intrång genom vägföretag, som består i att en fastighets arrondering försämras t. ex. genom att en eller flera delar av fastigheten skiljes från denna, kan ibland helt eller delvis avhjälpas genom att väghållaren ställer till förfogande annat markområde för komplettering av ifrågavarande fastighet eller genom ägoutbyte mellan denna och andra fastigheter. Det har vid utbyggandet av vägnätet icke sällan visat sig möjligt att åstadkomma frivilliga uppgörelser av innebörd att väghållaren i stället för att betala intrångsansättning lämnar medverkan i olika former till sådana ändringar av den bestående fastighetsindelningen, som är ägnade att undanröja intrång genom vägföretagen. Det är dock tveksamt, i vad mån vid ersättningsberäkningen hänsyn kan tagas till möjligheterna att bota intrång genom ändringar i fastighetsindelningen, därest vederbörande markägare icke vill medverka härtill genom att göra ansökan om förrättning för ändamålet. I praktiken lär man, med tanke bl. a. på uppkommande bevissvårigheter, icke böra räkna med att sådana hänsyn kan tagas annat än möjligen i enkla och uppenbara fall.

Det är enligt min uppfattning en brist i gällande lagstiftning, att den icke tar större hänsyn till möjligheten att bota uppkommande skador genom direkta åtgärder utan helt inriktar sig på att ersättning skall utgå i penningar. Penningersättning kan måhända utgöra en fullgod kompensation till den nuvarande markägaren och andra rättsägare för deras aktuella förluster

i anledning av vägföretaget men hindrar icke att själva skadan blir bestående för framtiden. Det förtjänar erinras, att de omfattande skador på fastighetsbeståndet, som uppkom genom järnvägsbyggandet under 1800-talet, ännu blott ofullständigt avhjälppts. Ur allmän synpunkt är det angeläget att i den utsträckning, som är möjlig, verka för att den nu pågående utbyggnaden av vägnätet icke får liknande ogynnsamma konsekvenser på längre sikt.

Det av kommittén framlagda förslaget rörande rätten till ersättning för intrång, som kan upphävas eller minskas genom fastighetsreglering, är inriktat just på de fall, då vederbörande markägare av en eller annan orsak icke vill lämna sin medverkan till att undanröja intrång, och går ut på att indirekt tvinga dem härtill genom begränsning av rätten till ersättning. Förslaget har bl. a. den fördelen, att det icke allt för radikalt bryter mot nuvarande ersättningsregler utan i allt väsentligt innebär blott ett förtydligande och en vidare utbyggnad av dessa. Det kan också förmodas, att regeln kan påverka markägarna att i större utsträckning än nu är fallet acceptera förslag till frivilliga uppgörelser i ersättningsfrågorna och därmed tjäna till att nedbringa väghållarnas utgifter för intrångsersättningar. Ur dessa synpunkter måste förslaget sålunda sägas innebära vissa fördelar. Emellertid är förslaget behäftat med allvarliga brister, som gör att det i allt fall icke kan accepteras som en slutgiltig lösning av hithörande frågor.

Till en början må framhållas det principiellt betänkliga i att låta en värderingsregel av så allmän innebörd som den, varom nu är fråga, komma till uttryck i en specialförfattning av AVL:s karaktär, utan att motsvarande regler upptages i andra författningar med liknande innehåll. I förevarande fall torde man icke kunna helt bortse från att avsaknaden av bestämmelser i ämnet i t. ex. expropriationslagen kan leda till en icke avsedd motsatstolkning med mindre tilltalande praktiska resultat.

Vidare förtjänar framhållas, att — medan jorddelningslagstiftningen behandlar fastigheternas utformning som en fråga av stort allmänt intresse och uppställer garantier mot uppkomsten av olämpliga fastighetsbildningar — förslaget utgår från att frågan blott rör storleken av den kontanta intrångsersättning, som kan utgå under olika alternativ. Enligt nutida uppfattning bör de statliga myndigheter, som handhar planläggning och utförande av allmännyttiga anordningar, t. ex. vägar, icke ensidigt se till statens ekonomiska intresse av att begränsa kostnaderna för företagen utan därjämte beakta bl. a. samspelet med näringslivet i orten samt natur- och kulturskyddsintressen, även om vissa kostnadsökningar uppkommer som följd härav. Även markägaren torde få anses pliktig att i skäligen omfattning underordna sig dylika allmänna intressen. Nu antydda synpunkter får framför allt betydelse i fall, då det gäller att i ett sammanhang vidtaga ändring i fastighetsindelningen för att undanröja uppkommande intrång på ett flertal fastigheter och valet därvid står mellan olika alternativ, som icke är likvärdiga för alla berörda markägare. Förslaget lämnar icke nämnvärd

ledning för lösandet av härvid uppkommande spörsmål, vilka dock i många fall utgör mycket väsentliga moment i ersättningsfrågorna.

Överhuvud synes förslaget underskatta de svårigheter, som ofta möter vid avgörande, om en fastighetsreglerande åtgärd kan komma till stånd och hur fastigheterna därvid bör utformas. Dessa frågor är sällan av den art, att de kan anses slutgiltigt avgjorda ens om medgivanden erhållits från alla de markägare, som direkt beröres av det aktuella vägföretaget. Oftast berör de även ett större eller mindre antal andra markägare, och härtil kommer de restriktioner på fastighetsbildningen, som pålagts av hänsyn till allmänna intressen. Ibland kan det t. ex. hända, att en fastighetsreglerande åtgärd anses böra samordnas med en av andra orsaker önskvärd yttre rationalisering av lantbruket i orten eller eljest aktualiserar spörsmål av större räckvidd. Av nu angivna skäl måste man förutse stora svårigheter, när det gäller att i ett givet fall avgöra, huruvida och i vad mån möjlighet föreligger att undanröja intrång genom ändring av fastighetsbildningen. Avgörandet kan ju endast ske genom att domstolen vid värderingen föregriper resultatet av en blivande lantmåteriförrättning. Sker detta, riskerar man att förrättningen, då den sedermera kommer till stånd, ger ett annat resultat än man utgått från vid värderingen och att värderingen sålunda kommer att framstå som uppenbart oriktig. Stora krav torde därför i praktiken komma att ställas på den utredning, som skall förebringas, för att det skall kunna anses utrett, att intrång kan avhjälpas genom ändring av fastighetsindelningen. I samma mån som kraven på bevisning skärpes, minskas betydelsen av den föreslagna nya bestämmelsen. Det kan rentav ifrågasättas, om bestämmelsen, bortsett från dess verkan som påtryckningsmedel för åstadkommande av frivilliga uppgörelser, i praktiken leder till avsevärt annat resultat än nuvarande regler.

Av nu anförda skäl kan jag icke förorda, att kommitténs förslag lägges till grund för lagstiftning.

I betänkandet och flertalet remissyttranden har emellertid diskuterats en annan alternativ lagstiftningsåtgärd, nämligen att väghållare erhåller vitsord att själv begära förrättning för åstadkommande av sådana ändringar i fastighetsindelningen, som föranledes av önskemålet att bota intrång genom vägföretag. Detta förslag synes erbjuda åtskilliga fördelar utan att medföra samma olägenheter som kommitténs förut omnämnda förslag.

De allmänna vägarna tjänar visserligen i första hand ett samhällligt kommunikationsintresse men får regelmässigt också anses ha till ändamål att betjäna kringliggande fastigheter. Bedömandet var vägen bör läggas och hur den bör utföras grundas till stor del på överväganden var den gör mest nytta och medför minst skada. En befogenhet för väghållaren att påkalla förrättning för jämkning av fastighetsindelningen skulle betydligt öka möjligheterna att planlägga vägföretagen på sådant sätt, att de nu angivna synpunkterna blir tillgodosedda. Sådan befogenhet föreligger i regel i fråga om enskild väg — som ju är en kommunikationsled av relativt sett mindre

vikt — beroende på att väghållarna tillika är markägare. Att förrättningsvitsord icke tillkommer väghållare beträffande allmän väg framstår också som inkonsekvent i betraktande av att denne vid behov kan ta i anspråk mark alldeles utan hänsyn till den bestående fastighetsindelningen och därmed i praktiken helt rycka undan grunden för denna. Nutida vägföretag är mycket dyrbara, och de allmänna vägarna representerar värdemässigt en stor del av de sammanlagda investeringarna i bygden. Härtill kommer angelägenheten av att icke onödigtvis, t. ex. på grund av en eller annan markägares ibland mycket individuellt betonade ekonomiska intresse, låta ett betydande fastighetsintrång kvarstå oavhjälpt. Hänsyn måste också tagas till statens ekonomiska intresse av att intrångsersättningarna icke sättes till högre belopp än som erfordras för att avhjälpa skadan.

Oftast torde markägarna i princip icke ha något att erinra mot att intrång avhjälptes genom lämpliga åtgärder, t. ex. ågoutbyte, i stället för att ersättning bestämmes att utgå i penningar. Fall kan dock givetvis förekomma, då en erbjuden lösning icke är sådan, att markägaren vill acceptera den. Det nyss skisserade förslaget innebär emellertid icke annat eller mera än att fastighetsreglerande åtgärder kan genomföras mot en eller flera markägares bestridande, om de förutsättningar är för handen, som enligt jorddelningslagstiftningen gäller då annan fastighetsägare påkallat åtgärden i sitt intresse, t. ex. för att förbättra sin ågoarrondering. Väghållarens intresse bör genomsnittligt sett icke anses vara av lägre valör än detta markägarintresse. Man kan sålunda icke med fog påstå, att införandet av vitsord för väghållare att påkalla lantmäteriförrättning skulle innebära ett ensidigt betonande av allmänna intressen på bekostnad av enskilda sådana. Det innebär i princip icke mera än att det allmänna intresset erkännes som likaberättigat med markägarnas enskilda intressen.

Till stöd för förslaget att tillerkänna väghållare förrättningsvitsord kan vidare åberopas, att denna metod redan införts och med gott resultat prövats inom lagstiftningen om allmänna vägar. Enligt 31 a § AVL äger länsstyrelse under vissa förutsättningar förordna, att enskild väg icke får anslutas till allmän väg utan länsstyrelsens tillstånd eller att befintlig enskild utfartsväg ej vidare får användas för ändamålet. I 31 b § samma lag finns bestämmelser meddelade om skyldighet för väghållaren att utgiva ersättning för skada i anledning av sådant förordnande som nu nämnts. Bland ersättningsbestämmelserna har även intagits en föreskrift om rätt för väghållaren att undanröja uppkommen skada genom att själv bygga utfartsväg. Härvid äger väghållaren, i den mån det erfordras för vägföretagets utförande, göra gällande den rätt att påkalla förrättning enligt lagen om enskilda vägar och att föra talan vid förrättningen, som tillkommer ägare av fastighet, för vars räkning vägen bygges. — Det fall, som åsyftas i de nu refererade bestämmelserna, synes väl jämförbart med det fall, då ett vägföretag vållar intrång genom menlig inverkan på fastighetsförhållandena. Större betänkligheter torde icke behöva möta mot införande av förrättningsvitsord för väghållaren i det senare fallet än i det förra.

Ett argument, som talar mot införande av förrättningsvitsord, är däremot att jorddelningslagstiftningen för närvarande är i sin helhet föremål för översyn och att det måhända kan betecknas som mindre lämpligt att föregripa resultatet av denna översyn genom partiella lagändringar. Det måste emellertid antagas komma att dröja ännu en del år, innan en sådan reform kan genomföras. Jag anser därför icke den pågående allmänna utredningen på fastighetsbildningens område böra utgöra hinder för genomförande av den nu aktuella, enligt min mening angelägna ändringen i AVL.

Med hänsyn till det nu anförda anser jag mig böra förorda ett tillägg till AVL av innebörd, att väghållare i vissa fall erhåller rätt att påkalla lantmäteriförrättning för undanröjande eller minskande av intrång, som uppstår genom byggande eller begagnande av allmän väg. Emellertid vill jag framhålla, att förslaget är ett provisorium och att slutlig ståndpunkt till frågan hur allmänna intressen skall beaktas vid lantmäteriförrättningar får tagas i samband med ställningstagandet till fastighetsbildningskommitténs blivande förslag.

Vid utformningen av den nu förordade bestämmelsen om förrättningsvitsord för väghållare torde böra iakttagas, att bestämmelsen icke bör sträcka sig längre än till undanröjande eller minskande av sådant intrång, som åsamkas fastigheten oavsett ägarens person. Förrättningsvitsord bör alltså icke tillkomma väghållaren för undanröjande av sådant intrång, som endast drabbar fastighetsägaren personligen, eller sådant intrång, som uppstår för viss innehavare av nyttjanderätt eller annan sakrätt med avseende å fastigheten. Däremot saknas anledning att göra undantag för intrång genom själva markupplåtelsen. Ett sådant undantagande skulle i väsentlig mån minska möjligheterna att avhjälpa de skador, som byggandet av allmän väg kan förorsaka. De åtgärder, som kan komma i fråga för att minska intrång genom själva markupplåtelsen, är av alldeles samma karaktär som andra förbättringar av fastighetsindelningen. — Det kan ifrågasättas, om förrättningsvitsordet bör avse endast ägoutbyte eller gälla även andra lantmäteriförrättningar, t. ex. laga skifte och avstyckning. Även om vissa skäl kan åberopas till stöd för en generellt hållen bestämmelse, torde det dock ur praktisk synpunkt vara tillräckligt med ett vitsord till ägoutbyte. Det torde icke vara lämpligt att utsträcka tillämpningsområdet längre än som oundgängligen erfordras, särskilt då det ju är fråga om en provisorisk åtgärd i avbidan på de förslag, som fastighetsbildningskommittén kan komma att framlägga. Jag förordar därför att bestämmelsens räckvidd begränsas på sätt sist nämnts. — Bestämmelsen bör i övrigt konstrueras så, att väghållaren erhåller en fullt självständig rätt att oberoende av fastighetsägaren påkalla förrättning och att därvid föra talan. Detta kommer, utan att saken behöver närmare utvecklas i lagtexten, i förevarande sammanhang att innebära att väghållaren äger framställa yrkanden, även om de icke biträdes av fastighetsägaren, men att hänsyn skall tagas också till fastighetsägarens yrkanden i enlighet med de regler, jorddelningslagen innehåller. I princip blir vid avgörande av tvistefrågor fastighetsintresset och

icke vägintrasset avgörande. Ingående av förening kommer att förutsätta medverkan av både fastighetsägaren och väghållaren.

Den nu skisserade bestämmelsen synes böra inflyta i det avsnitt av AVL (18—26 §§), som behandlar vägrättsupplåtelser och ersättningsfrågor i anslutning till sådana upplåtelser. Närmare bestämt torde bestämmelsen böra inskjutas närmast efter 19 § AVL såsom en ny paragraf med beteckningen 19 a §.

Bestämmelsen bör träda i kraft den 1 juli 1961. Några övergångsbestämmelser synes icke erforderliga.

Vad härefter beträffar den av kommittén berörda frågan om skyldighet för väghållare m. fl. att utreda möjligheterna att minska intrång genom att vidtaga fastighetsreglerande åtgärder innehåller de inledningsvis refererade bestämmelserna i 15 och 17 §§ VS redan nu vissa föreskrifter i hithörande ämnen. Därest väghållaren, såsom jag nyss föreslagit, får vitsord att begära förrättning i syfte att minska intrång genom ägoutbyte, blir behovet av ytterligare föreskrifter måhända icke fullt lika stort som om AVL i denna del utformats enligt kommitténs förslag. I många fall måste det emellertid antagas vara ägnat att befrämja samförstånd mellan väghållaren och markägaren, om en grundlig utredning av intrångsfrågorna verkställs redan i anslutning till upprättande av arbetsplan för vägen. Jag förordar därför att i VS intages bestämmelser, som är ägnade att hos vägmyndigheterna inskräpa att sådan utredning bör komma till stånd, när den kan anses påkallad. Bestämmelserna synes emellertid icke vara av den natur, att de lämpligen bör ta form av ett särskilt avsnitt i VS. Det synes tillräckligt att i 15 § VS, som handlar om upprättande av arbetsplan, får inflyta en föreskrift av innebörd, att särskild utredning i förekommande fall skall verkställas rörande möjligheterna att genom ägoutbyten eller andra ändringar i fastighetsindelningen avhjälpa eller minska intrång till följd av vägföretag. — Det samråd, som vid utredningen bör äga rum med vederbörande markägare, synes kunna regleras genom en allmänt hållen bestämmelse i 18 § VS, vilken paragraf i övrigt innehåller föreskrifter om markägares rätt att bli kallad till och att närvara vid terrängundersökning för upprättande av arbetsplan. — I 27 § VS bör inflyta en bestämmelse om utfärdande av tillämpningsföreskrifter till det nya stadgandet i 15 §. Det synes mig lämpligast, att tillämpningsföreskrifterna — som ju i första hand riktar sig till befattningshavarna inom vägväsendet — utfärdas av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen efter samråd med lantbruksstyrelsen och lantmäteristyrelsen. — Med den nu föreslagna utformningen och placeringen av de nya bestämmelserna i VS blir dessa i första hand tillämpliga blott på landsbygden. Till följd av hänvisningar i 38 och 41 §§ VS kommer de emellertid i huvudsak att gälla även inom städer och stadsliknande samhällen, vare sig väghållningen där omhänderhaves av kommunalt rättssubjekt eller av kronan. Viss ändring torde dock böra vidtagas i 38 § VS för att utmärka, att väg- och vatten-

byggnadsstyrelsens nyssnämnda föreskrifter skall tillämpas även då stad eller stadsliknande samhälle är väghållare.

De nu föreslagna ändringarna i VS bör träda i kraft samtidigt med den nya 19 a § AVL eller alltså den 1 juli 1961.

B. Motionerna

Förslaget att väghållare i vissa fall skall erhålla rätt att påkalla lantmäteri-förrättning för undanröjande eller minskande av intrång, som uppstår genom byggande eller begagnande av allmän väg, har icke föranlett några motionsyrkanden. I *motionerna I: 574 och II: 680* — vilka behandlas närmare i näsiföljande avsnitt här nedan — har dock i denna fråga anförts följande.

Det synes obestridligt att vägbyggnadsföretagen numera vållar större olägenheter ur fastighetsbildningssynpunkt än tidigare. Det är angeläget att dessa olägenheter så långt möjligt undanröjes. Av den anledningen kan vi tillstyrka förslaget om att väghållare erhåller vitsord påkalla lantmäteri-förrättning. Det bör dock understrykas att en sådan ordning inte får leda till att vägmyndigheterna befattar sig med fastighetsbildningsangelägenheter, som inte är nödvändiga för eller orsakade av vägföretags genomförande. Vidare påkallar ett sådant tillvägagångssätt enligt vår mening att man genomför vägmarksersättningskommitténs förslag angående kvittning av intrång mot nytta.

I *motionerna I: 573 och II: 681* har upptagits en fråga som äger samband med det föreslagna stadgandet i 19 § AVL, nämligen frågan om förrättningskostnaderna vid ett av väghållaren påkallat ägoutbyte. Motionärerna hemställer, att stadgandet kompletteras med en bestämmelse om att samtliga kostnader för sådant ägoutbyte skall gäldas av väghållaren. Därvid anføres, bland annat, följande:

I propositionen lämnas frågan vem som skall betala kostnaderna för ett av väghållare påkallat ägoutbyte öppen. Det torde vara avsett att bestämmelserna i 20 kap. 6 § jorddelningslagen, att kostnaderna för ägoutbyte skall fördelas efter vad i varje fall av förrättningsmännen prövas skäligt, skall tillämpas. Det bör emellertid vara klart att kostnaderna för ett sådant ägoutbyte som påkallas av väghållare för att minska intrång, som åsamkas fastighet genom vägs byggande eller begagnande, helt bör åvila väghållaren och icke till någon del fastighetsägaren. Detta bör gälla samtliga kostnader, således såväl ersättning enligt lantmäteri- eller mätningstaxa som övriga kostnader, exempelvis för hantlangning och material.

II. Kvittning av intrång mot nytta

A. Propositionen

Viss framställning av riksdagen

I en vid 1955 års riksdag väckt motion (II:208) anhölls, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning av frågan om möjlighet för markägare att utan avdrag för båtnad enligt 19 § AVL erhålla full ersättning för det intrång utläggandet av allmän väg åsamkar denne.

Motionen behandlades av tredje lagutskottet, som i avgivet utlåtande (nr 31) anförde bl. a. följande:

Ersättningsregeln i 19 § AVL kan leda till resultat, som ter sig anmärkningsvärda. Ofta innebär byggandet av en väg nytta icke endast för den eller de fastigheter, över vilka vägen framdrages, utan även för närliggande fastigheter. Denna nytta medför en motsvarande minskning av ersättningen för markupplåtelsen och annat intrång i fråga om de förstnämnda fastigheterna. Däremot behöver ej ägarna av övriga fastigheter i någon form ersätta den nytta de får av vägen. Ett sådant resultat måste framstå som mindre tillfredsställande ur rättvisesynpunkt. Å andra sidan torde nyttan i många, kanske i de flesta fall, vara störst för den eller de fastigheter, över vilka vägen framdrages. Detta gäller särskilt vid nyanläggning av väg. Den av motionärerna antydda lösningen av problemet, nämligen att helt slopa regeln om avräkning för den nytta vägen medför, synes därför icke kunna förordas. Härtill kommer att en sådan ändring skulle påkalla översyn jämväl av annan i förevarande avseende beslätad lagstiftning, där nyttan beaktas, exempelvis expropriationslagen och byggnadslagen. Starkare skäl synes då tala för den ändring av mera begränsad räckvidd, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen föreslår, nämligen att ge regeln i allmänna väglagen om avräkning för nyttan samma innehåll som motsvarande bestämmelse i expropriationslagen. Enligt 9 § i sistnämnda lag skall, då en del av en fastighet exproprieras, ersättning för skada eller intrång å den återstående delen erläggas endast i den mån skadan eller intrånget överstiger den nytta som kan uppkomma. Däremot får nyttan ej föranleda avdrag å löseskillingen för själva den exproprierade marken. Situationen vid upplåtelse av vägrätt synes så pass likartad med expropriation enligt expropriationslagen, att det förefaller naturligt att ersättningsreglerna i princip erhåller samma innehåll.

I enlighet med det anförda hemställde utskottet, att riksdagen måtte an hålla att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en översyn av 19 § AVL i syfte att bringa regeln om avräkning för uppkommen nytta i närmare överensstämmelse med motsvarande stadgande i expropriationslagen. Denna hemställan bifölls av riksdagen, vars beslut anmäldes i förutberörda skrivelse den 7 december 1955, nr 374.

Kommittén

Till en början har kommittén framhållit, att enligt jämningsregeln i 19 § sista stycket AVL den båtnad som viss fastighet har av framdragandet utav en allmän väg skall avräknas från ersättning som tillkommer samma fastig-

het i anledning av upplåtelse av mark till vägen och detta oavsett om ersättningen hänför sig till själva markupplåtelsen eller avser annat intrång å fastigheten till följd av företaget.

Till jämförelse med AVL har kommittén åberopat vissa stadganden i expropriationslagen, byggnadslagen och vattenlagen. Härvid har framhållits, att i 9 § expropriationslagen accepterats principen om kvittning av nytta mot skada men att löseskillingen för den avstådda marken icke får tagas i anspråk för kvittning. Byggnadslagen innehåller — enligt vad kommittén framhållit — icke något allmänt stadgande om skyldighet att avräkna nytta mot skada men innehåller däremot ett flertal bestämmelser (56—73 och 113 §§) om skyldighet för fastighetsägare att gottgöra det allmänna den nytta i form av värdestegring på marken, som genomförandet av stadsplan bereder honom. Ej heller vattenlagen innehåller någon uttrycklig bestämmelse om kvittning av nytta mot skada vare sig vid prövning av vattenbyggnadsföretags tillåtlighet eller vid bestämmandet av skadeersättningar, men i förarbetena har förutsatts att kvittning i viss omfattning skall kunna ske, i varje fall då företaget medför nytta och skada för samma jord och möjligen även då skada åsamkas ett jordområde och gagn beredes ett annat område inom samma fastighet. Någon begränsning av kvittningens omfattning så att — på motsvarande sätt som enligt 9 § expropriationslagen — den på själva marken belöpande ersättningen privilegieras torde icke tillämpas inom vattenrättsskipningen.

I och för sig ligger det enligt kommittén icke något för rättskänslan stölande i att den nytta, som en markägare får av ett vägföretag, går i avräkning mot den ersättning, som tillkommer honom på grund av samma företag. I synnerhet när fråga är om nyanläggning av väg kan nyttan bli avsevärd för fastighetsägaren, ofta kanske t. o. m. mångdubbelt större än det intrång som åsamkas honom. Icke sällan upplåtes därför också mark för allmän väg utan att någon ersättning betingas. Särskilt är detta fallet vid anläggande av ödebygdsvägar. Omläggning av befintliga vägar medför däremot icke samma påtagliga båtnad som nyanläggningar inom förut väglösa områden. Vidare är det uppenbart att tillkomsten av motorvägar och andra stora trafikleder, där överfarter och väganslutningar måste inskränkas till minsta möjliga, sällan medför några särskilda fördelar för de enskilda fastigheter som är belägna utmed desamma. Vidare kommer frågan i ett annat läge om man icke inskränker bedömningen till förhållandet mellan väghållaren och markägaren. Nyttan av en väganläggning kan ju uppkomma även för andra fastigheter än dem, som avstått mark för vägen. Ibland kan förstnämnda fastigheter t. o. m. ha större båtnad av företaget. Någon skyldighet för fastighet, som icke upplåter mark för vägen, att betala för den nytta fastigheten kan ha av företaget föreligger icke. Detta kan leda till ur rättvisesynpunkt otillfredsställande följder. Likaså är det otillfredsställande att i princip likartade problem regleras på olika sätt inom närbesläktade rättsområden.

Efter dessa allmänna uttalanden har kommittén upptagit och granskat

olika teoretiskt tänkbara alternativ att lösa frågan om avräkning av nytta mot skada vid beräkning av ersättning för skada genom vägföretag.

Ett alternativ är, enligt vad kommittén framhållit, att den eftersträfvade likformigheten olika markägare emellan åstadkommes icke genom att kvittningsmöjligheterna begränsas utan genom att skyldigheten att betala för uppkommen båtnad utsträcker till även andra fastigheter än dem, från vilka mark för vägen tages i anspråk. En sådan utvidgning av markägarnas betalningsskyldighet skulle icke vara unik inom lagstiftningen; bl. a. innebär bestämmelserna i byggnadslagen en reglering efter dessa linjer. Spörsmålet om en utvidgning av markägarnas skyldighet att betala för båtnad av vägföretag sammanhänger emellertid med det vittomfattande problemet rörande s. k. oförtjänt jordvärdestegring, och det bör icke komma i fråga att på förevarande begränsade område genomföra en reglering med så omfattande principiella konsekvenser.

En annan av kommittén diskuterad möjlighet är att helt slopa regeln om avräkning för den nytta en väganläggning medför. Detta alternativ har emellertid tredje lagutskottet för sin del avvisat, och kommittén har intagit samma ståndpunkt.

En tredje möjlighet är att utforma en jämningsregel, som går ut på att avvägning skall ske med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Eftersom en dylik kvittningsregel lider av den betydande olägenheten att ge föga ledning för parterna vid underhandlingar dem emellan och kan föranleda en ökning av antalet fall som går till domstolsprövning, har emellertid kommittén ansett att icke heller den nu angivna lösningen bör förordas.

Till sist har kommittén gått in på det förslag till lösning av frågan, som riksdagen i sin skrivelse den 7 december 1955 närmast uttalat sig för, nämligen att reglerna i AVL bringas i närmare överensstämmelse med motsvarande stadgande i expropriationslagen.

Härvid har kommittén genomgått motiven till den nuvarande bestämmelsen i 19 § AVL och motsvarande äldre bestämmelse i 1930 års lag om vägrätt. På grundval av undersökningen har kommittén som ett allmänt omdöme uttalat, att den nuvarande kvittningsregelns tillkomsthistoria icke lämnar något stöd för att bibehålla en från expropriationslagens motsvarande bestämmelse avvikande reglering. Däremot har kommittén åberopat vissa uttalanden, som gjordes i samband med tillkomsten av expropriationslagen. Enligt dessa uttalanden borde jordägarens anspråk på full betalning för den jord, som frånhändes honom, få anses vila på en fastare grundval än de alltid i viss mån osäkra ömsesidiga fordringsanspråk, som byggdes på beräkningen om framtida skada eller vinst, vilket borde leda till att de senare anspråken såsom i alla hänseenden likställda med fog kunde kvittas mot varandra under det att de förra under alla förhållanden borde tillgodoses utan avkortning. Detta skäl för utformning av jämningsprincipen kan enligt kommittén med samma fog åberopas då fråga är om ersättning enligt AVL, oberoende av att marken icke avstås med äganderätt.

För att få en uppfattning huruvida en inskränkning av kvittningsmöjlig-

heterna enligt 19 § AVL kan medföra ekonomiska konsekvenser för det allmänna har kommittén införskaffat yttranden från landets samtliga vägförvaltningar. Något siffermässigt exakt besked har därvid icke kunnat erhållas. Yttrandena ger emellertid vid handen att kvittning icke förekommer i större utsträckning. Sammanfattningsvis har kommittén som sin mening uttalat, att det införskaffade materialet ger fog för slutsatsen att en jämkning av 19 § AVL av ifrågasatt innebörd icke kommer att för det allmänna medföra några ekonomiska verkningar av större omfattning.

Kommittén har avslutningsvis också diskuterat frågan, om den ifrågasatta jämkningen av 19 § kan medföra konsekvenser för lagstiftningen i övrigt, samt har därvid kommit till den uppfattningen, att en jämkning av lagrummet med det begränsade syftet att bringa stadgandet i närmare överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i expropriationslagen knappast väcker några principiella betänkligheter av betydelse. I detta sammanhang har utredningen bl. a. åberopat ett uttalande av tredje lagutskottet vid 1954 års höstriksdag (utlåtande nr 32). Utskottet, som i uttalandet avstyrkte en väckt motion om allmän överarbetning av gällande ersättningsbestämmelser, framhöll därvid att, om det i särskilda fall kunde ifrågasättas, huruvida ersättningsreglerna i en viss lagstiftning stode i god samklang med motsvarande regler i annan lagstiftning, där problemen tedde sig någorlunda likartade, en viss översyn borde komma till stånd, och att ersättningsreglerna på så sätt kunde i mån av behov successivt genomgås.

Kommittén har med hänsyn till det anförda förordat att den av riksdagen ifrågasatta ändringen av 19 § AVL kommer till stånd. Vid stadgandets formulering bör enligt kommitténs mening beaktas skillnaden mellan sådant intrång, som drabbar »restfastighet» i form av försvårade brukningsförhållanden, överflödigt byggnadsbestånd o. d., och sådana olägenheter, som vållas fastighetsägaren personligen. Kvittningsregeln bör begränsas att avse det fall att nyttan och skadan uppkommer för »restfastigheten», och uppkommande värdeökning bör alltså icke få avräknas på ägarens personliga ersättning.

I anledning av vad sålunda anförts har kommittén upprättat och vid sin promemoria fogat förslag till ändrad lydelse av 19 § tredje stycket AVL.

Remissyttrandena

Utredningens förslag i nu förevarande fråga har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i flertalet yttranden. Ett undanlag utgör emellertid yttrandet från *hovrätten över Skåne och Blekinge*, som anför följande:

Enligt hovrättens mening är det ur allmänna synpunkter skäligt att det intrång som ett vägföretag innebär för viss fastighet får kvittas mot den nytta företaget medför för fastigheten. Ersättningsreglerna i 19 § AVL synes därför ha ett riktigt innehåll i detta hänseende.

Motivet till att kommittén likväl föreslår en ändring av dessa regler är att även andra fastigheter än de som beröres av företaget kan ha nytta av detta och att ägaren till sådan fastighet icke kan åläggas att bidra till företaget.

Såsom kommittén framhållit sammanhänger dock denna fråga med det

vittomfattande problemet om indragning av oförtjänt jordvärdestegring till stat eller kommun. Det har trots omfattande utredningar hittills icke lyckats att åstadkomma en lösning av detta problem.

Av promemorian framgår emellertid att vid vägföretag kvittning icke förekommer i större utsträckning. De av kommittén såsom motiv till lagändringen åberopade rättvisesynpunkterna synes därför icke kunna tillmätas en sådan betydelse att de i övrigt lämpliga ersättningsreglerna i 19 § AVL bör ändras. Den omständigheten att expropriationslagen har annat innehåll utgör icke heller tillräckligt skäl för sådan ändring.

Hovrätten avstyrker därför kommitténs förslag i denna del.

Departementschefen

Den av kommittén berörda frågan om kvittning av nytta mot skada är i grunden ett spørsmål av mycket stor principiell räckvidd. Jag biträder kommitténs uppfattning, att lagstiftningen på detta område uppvisar åtskilliga brister. Sålunda kan — för att nämna ett exempel — de olikheter i ersättningshänseende, som råder mellan fastigheter, från vilka mark behöver tagas i anspråk för ett allmännyttigt företag, och andra i grannskapet belägna fastigheter, vilka på något sätt röner inverkan av företaget, svårigen betecknas som sakligt grundade. Dessa ofullkomligheter i värderingsreglerna bör emellertid icke ses som isolerade spørsmål, utan de ingår i ett frågekomplex, som berör expropriationsrätten i dess helhet.

Vad särskilt angår den av kommittén föreslagna lagändringen kan till stöd för denna åberopas jämväl att reglerna i expropriationslagen och reglerna i AVL på förevarande punkt är av olika innehåll såtillvida som nyttan av ett vägföretag vid tillämpning av expropriationslagen icke får avräknas från den del av expropriationsersättningen, som utgör lösen för själva marken, medan dylik avräkning däremot äger rum vid förvärv av vägrätt enligt AVL. Eftersom det i princip står väghållaren fritt att välja mellan expropriation och förvärv av vägrätt enligt AVL, måste det ur markägarens synpunkt onekligen verka svårförklarligt, att olika ersättningsregler skall gälla beroende på vilken metod som väljes. Argumentet förlorar dock något i skärpa, om man betänker att markförvärven för de allmänna vägarna i praktiken nästan alltid sker med vägrätt enligt AVL. Expropriation kommer knappast i fråga annat än beträffande motorvägar och andra större vägföretag, vid vilka förhållandet mellan nytta och skada regelmässigt är sådant, att reduktion av löseskillingen med hänsyn till nyttan icke blir aktuell.

Däremot finns en annan, betydande grupp av fall, då den av kommittén föreslagna regeln skulle leda till väsentligt annat resultat än nuvarande regler, nämligen då enskild väg förvandlas till allmän. Innebörden i sakligt hänseende av att en väg sålunda intages till allmänt underhåll är i stort sett endast att de enskilda väghållarna för framtiden helt befrias från väghållningskostnader. Åtgärden medför således betydande nytta men knappast någonsin skada för vederbörande fastighetsägare. Enligt min uppfattning finns i sådana fall som det nu angivna knappast något sakligt skäl

för att fastighetsägarna skall erhålla ersättning för vägmarken, vilken ju i allt fall skulle ha utnyttjats för vägändamål.

Även i andra fall kan förhållandena vara sådana, att ett anspråk från markägarnas sida på ersättning för vägmark framstår som mindre skäligt. Ofta är markägarna i själva verket huvudintressenter i vägföretaget, även om detta verkställes i allmän regi. Ibland förhåller det sig rentav så, att markägarna, om den allmänna vägen icke kommer till stånd, kan antagas komma att själva bygga enskild väg. Dylika faktiska förhållanden i förening med den nuvarande ersättningsregeln i AVL leder f. n. till att markägarna i många fall frivilligt utan ersättning ställer mark till förfogande för nya vägar. En regel med det av kommittén föreslagna innehållet skulle däremot i många fall fördyra och försvåra genomförandet av angelägna vägföretag.

En jämförelse med de motsvarande bestämmelser, som gäller för anläggande av gator i städer och stadsliknande samhällen, ger också vid handen, att frågan om avräkning av nytta mot skada ännu icke är så genomarbetad, att man kan uppnå en lösning, som ur alla synpunkter framstår som skälig och lämplig. Förvärv av mark till gator sker visserligen i stor utsträckning medelst expropriation, varvid ersättning utgår efter huvudsakligen samma regler som vid expropriation av vägmark. I gengäld är emellertid tomtägarna jämlikt 56—69 §§ byggnadslagen pliktiga att i efterhand ersätta staden eller samhället gatumarken framför tomten intill viss bredd och i vissa fall även att betala ersättning för gatubyggnadskostnaden. Dessa lagregler motiveras av den nytta, som anläggandet av gator generellt antages innebära för tomtägarna. Den omständigheten att man vad angår landsbygden icke med lika generell giltighet kan utgå från att fastighetsägarna har sådan nytta av vägen, att de bör betala ersättning för vägmarken eller vägbyggnadskostnaderna, bör måhända icke utesluta att hänsyn tages till nyttan åtminstone i den begränsade omfattning, som följer av nuvarande ersättningsregler i AVL. I allt fall kan ifrågasättas, om skäl föreligger att ytterligare vidga den klyfta, som råder mellan landsbygden och städerna i förevarande hänseende.

Frågan om lämpligaste utformningen av reglerna i expropriationslagen om avräkning av nytta mot skada är f. n. föremål för utredning genom särskilda inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga i syfte bl. a. att undersöka, om det genom en reform av dessa regler är möjligt att i större omfattning åt staten och kommunerna förbehålla sådan värdestegring, som uppkommer genom allmänna företag. Det är icke möjligt att, innan resultatet av nämnda utredning föreligger, ta definitiv ståndpunkt till frågan, vilka principer som i dessa hänseenden bör gälla inom väglagstiftningen.

Med hänsyn härtill och då kommitténs förslag i allt fall icke är ägnat att utan betydande modifikationer läggas till grund för en lagstiftningsåtgärd, anser jag mig icke kunna förorda någon ändring i AVL på förenämnda punkt. Jag förutsätter emellertid, att frågan om en bättre anpassning av reglerna i AVL till motsvarande regler i expropriationslagen kommer att följas med uppmärksamhet och aktualiseras på nytt, så snart förhållandena gör det möjligt.

B. Motionerna

I motionerna I: 574 och II: 680 yrkas sådan ändring av AVL att kvittning av nytta mot skada i fråga om intrång som orsakas av allmän vägs byggande eller begagnande ej må avse markersättning. Motionärernas förslag innebär alltså ett genomförande av vägmarkersättningskommitténs förslag i denna fråga.

Det har redan nämnts, att motionärerna anser ett genomförande av förslaget om vitsord för väghållare att i vissa fall påkalla ägoutbyte förutsätta att nämnda kommittés förslag i fråga om kvittning genomföres. I motionerna anföres vidare.

De sakkunniga har som nämnts föreslagit att markersättning inte skall kunna jämkas på grund av nytta. De motiveringar som därvid anförts måste anses bärande. Enligt nuvarande ordning kommer en markägare, som nödgas avstå mark till ett vägföretag, i ett sämre läge än annan markägare, även om deras nytta av företaget är lika stor. De sakkunnigas förslag skulle i viss mån utjämna denna skillnad.

De erinringar departementschefen gjort gentemot förslaget synes främst gälla vissa befarade konsekvenser då enskild väg omvandlas till allmän väg. Dessa farhågor kan emellertid inte anses välgrundade. De sakkunniga har gett sitt författningsförslag en sådan utformning att det inte torde möta några svårigheter att uppnå rimliga lösningar. Innebörden i förslaget är nämligen att ersättning för mark inte skall utgå, då det avtalats eller uppenbarligen förutsatts att ersättning ej skall lämnas. När enskild väg intages till allmänt underhåll, torde detta regelmässigt föregås av framställning från den enskilde väghållaren. Såsom departementschefen framhållit måste det anses som en fördel för de enskilda väginträsenterna om vägen intages till allmänt underhåll. Det förefaller inte troligt att inträsenterna i sina strävanden att uppnå denna fördel som villkor ställer att ersättning skall lämnas av det allmänna för mark som redan tagits i anspråk för vägändamål. Ett sådant tillvägagångssätt skulle givetvis försämra deras möjligheter att få vägen omfattad av allmänt underhåll.

Inte heller kan departementschefens motivering accepteras, att expropriationsförfarandet företrädesvis väljes i fall, då ingen nytta uppstår för markägarna och jämkning av markersättningen av den anledningen inte kan komma i fråga. I sådana fall är det givetvis i förevarande avseende likgiltigt om expropriationslagen eller AVL tillämpas. Departementschefens sistnämnda invändning är dessutom baserad på speciella fall av expropriationslagens tillämpning och får inte leda till slutsatsen att det inte föreligger någon skillnad mellan expropriationslagen och AVL. Såsom framhållits av de sakkunniga föreligger en avsevärd skillnad i berörda ersättningshänseende. De sakkunniga har jämväl framhållit att denna skillnad bör utjämnas.

Departementschefen har även framhållit, att utredningen angående möjligheterna att i större omfattning åt staten och kommunerna förbehålla sådan värdestegring som uppkommer genom allmänna företag bör avvaktas. Enligt vår mening måste den ifrågasatta ändringen av AVL anses som en relativt begränsad detalj i det omfattande och komplicerade spörsmål som ovannämnda värdestegringsfråga utgör. I den mån ändringen kan tillmätas betydelse i sammanhanget torde det närmast vara en fördel att AVL och expropriationslagen blir mer likvärdiga på det sätt som vägmarkersättningskommittén föreslagit.

Ett genomförande av förslaget om ägoutbyte men inte av förslaget i fråga om kvittning av nytta mot skada skulle leda till egendomliga konsekvenser. Det är t. ex. inte ovanligt att två fastigheter får samma nytta av ett vägföretag, varvid emellertid endast den ena nödgas avstå mark. Ersättning genom ägoutbyte skulle för den sistnämnda fastigheten kunna bli synnerligen oförmånligt om inte vägmarkersättningskommitténs förslag i kvittningsfrågan genomföres. Den lämnade ersättningsmarken skulle kunna jämkas och bli av mindre omfattning och värde än den mark fastigheten nödgats avstå till vägföretaget. Ur fastighetsbildningssynpunkt torde detta mera sällan vara önskvärt. Om väghållare medges vitsord att påkalla förrättning för ändrad fastighetsindelning bör detta därför följas av ett genomförande av vägmarkersättningskommitténs förslag, så att icke markersättning kan jämkas på grund av nytta.

III. Väckande av talan och ersättning för kostnader i vägrättsmål

A. Propositionen

Kommittén

I anledning av den inledningsvis omnämnda, den 4 januari 1957 dagtecknade framställningen av RLF om vissa ändringar i AVL har kommittén till behandling upptagit ytterligare två spörsmål, nämligen *dels* huruvida det hör generellt åläggas väghållaren att ta initiativ till rättslig prövning av frågor om ersättning i samband med vägrättsupplåtelse och *dels* huruvida markägares rätt till ersättning för rättegångskostnader bör utvidgas att avse utgifter som tillskyndats honom innan stämning utfärdats.

Beträffande frågan, vem som skall ta initiativ till rättegång rörande ersättningsfrågor, har kommittén konstaterat, att den nuvarande regeln, enligt vilken det regelmässigt ankommer på den, som fordrar ersättning, att göra ansökning om stämning, gällde redan enligt 1930 års vägrättslag men i nämnda lag var kombinerad med en regel om kort preskriptionstid för framställande av ersättningsanspråk, vilken icke fått någon motsvarighet i AVL. Kommittén har redovisat de bestämmelser, som i ämnet gäller på andra närstående rättsområden, samt har framhållit, att det enligt flera expropriationsrättsliga författningar, bl. a. expropriationslagen, vattenlagen och lagen om enskilda vägar, ankommer på den som tar marken i anspråk att föranstalta om rättslig prövning av ersättningsanspråken. Däremot är frågan i vissa andra författningar, exempelvis byggnadslagen, strandlagen, naturskyddslagen och fornminneslagen, reglerad på ungefär samma sätt som i AVL.

Vid övervägandet av frågan om ändring av AVL:s regler måste man enligt kommitténs mening beakta, att det största antalet ersättningsfall i samband med vägrättsupplåtelse är av bagatellartad karaktär och att ersättningsfrågorna till alldeles övervägande del löses genom godvilliga uppgörelser. Enligt uppgifter, som kommittén införskaffat från vägförvaltningarna i Stockholms, Kristianstads, Örebro och Västernorrlands län, har av 658 ersättningsfall 92,5 % reglerats genom godvillig uppgörelse mellan parterna,

varav 82,5 % under samma år som upplåtelsen skedde och 10 % senare. Domstolsprövning har påkallats endast i 1 % av fallen. Ersättningssumman har understigit 1 000 kronor i 67 % av de 609 fall, då uppgörelse träffats. Det kan enligt kommittén icke bortses från att, om väghållaren ålägges att vid tvist föranstalta om rättslig prövning av ersättningsfrågor, markägarna kan bli mer obenägna för godvilliga uppgörelser. En kompromisslösning av innebörd att väghållaren får initiativskyldighet utom i bagatellfall skulle i vissa lägen inbjuda till över- respektive underbud vid parternas förhandlingar eller — om regeln utformas utan angivande av bestämd värdegräns — ge upphov till ytterligare tvister. Den nuvarande ordningen synes enligt kommittén icke innebära någon olägenhet ur rättssäkerhetssynpunkt. Den för markägarna förmånliga regeln om ersättning för rättegångskostnader gör att ingen av ekonomiska skäl behöver tveka att anskaffa den utredning och utföra den talan som verkligen är nödig för tillvaratagande av hans rätt, och goda möjligheter finns numera att erhålla behövlig rättshjälp. Man torde vidare med fog kunna hysa den förhoppningen att ju mer fullständiga och allmänt godtagna de vanligen använda normerna för ersättningsberäkningen kan göras — och det ingår i kommitténs uppdrag att modernisera dessa normer — desto större garanti erhålles för ett rättvist resultat i varje enskilt fall även utan domstolsprövning. Slutligen har framhållits, att vägförvaltningarna alltid brukar på begäran tillhandahålla markägaren det utredningsmaterial — kartor, arealuppgifter, jordregisterutdrag o. d. — som väghållaren anskaffat i samband med upprättande av arbetsplanen. Det torde kunna förutsättas att så kommer att bli fallet även i fortsättningen, utan att skyldighet härutinnan behöver åläggas väghållaren i lag.

På grund av sina nu redovisade överväganden har kommittén ansett sig icke böra förorda någon ändring på förevarande punkt av bestämmelserna i AVL.

Beträffande frågan om ersättning för kostnader, som av markägare nedlägges å ett vägrättsärende innan saken instämnes till domstol, har kommittén framhållit, att förfarandet i samband med byggande av väg omfattar två klart skilda led, nämligen *dels* ett administrativt förfarande, vid vilket vägbehovet prövas och arbetsplan upprättas, och *dels* ett förfarande inför domstol, avseende prövning av ersättningsfrågor. En liknande uppdelning av förfarandet återfinnes i expropriationslagen, och det torde numera vara genom rättsfall fastslaget, att gottgörelse i allmänhet icke kan i expropriationsmål tillerkännas markägare för utgifter, som han haft under den administrativa delen av förfarandet. Även vid tillämpning av vattenlagen, där en liknande ordning i vissa fall gäller, har i praxis anspråk på kostnadsersättning ogilats till den del kostnaderna hänfört sig till ärendets administrativa behandling. I motiven till en år 1953 tillkommen författning med vattenrättsligt innehåll har emellertid förutsatts, att kostnader för vissa åtgärder av administrativ art skulle efter vattendomstolens prövning kunna hänföras till nödig rättegångskostnad. Regler av liknande innehåll som i AVL återfinnes vidare i byggnadslagen, lagen om enskilda vägar, strandlagen och natur-

skyddslagen. Enligt utredningens mening kan en utvidgning av ersättningsbestämmelserna i 23 § andra stycket AVL därför knappast undgå att få konsekvenser inom ett flertal andra rättsområden, där motsvarande uppdelning på ett administrativt förfarande och ett efterföljande domstolsförfarande förekommer. Utredningen har vidare hänvisat till att frågan om partskostnader i förvaltningsförfarandet f. n. är föremål för särskild utredning genom besvärssakkunniga.

Med hänsyn till vad sålunda anförts har kommittén föreslagit, att förevarande framställning av RLF f. n. icke måtte föranleda någon åtgärd.

Remissyttrandena

Kommitténs uppfattning i fråga om initiativet till rättegång i ersättningsfrågor har allmänt delats av de myndigheter och samslutningar, som avgivit yttranden i ärendet. *Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* har framhållit som sin bestämda uppfattning, att skyldighet att taga initiativ till rättegång icke bör åvila väghållaren, bl. a. därför att en regel av motsatt innebörd otvivelaktigt skulle medföra en icke obetydlig ökning av antalet rättegångar främst i bagatellmål. Den nuvarande ordningen innebär enligt styrelsens uppfattning icke någon olägenhet ur rättssäkerhetssynpunkt. Självfallet avser styrelsen att även i fortsättningen på begäran tillhandahålla markägarna erforderligt utredningsmaterial.

Endast i yttrandet från *RLF* har en avvikande uppfattning kommit till uttryck. Förbundet har förklarat sig vidhålla uppfattningen, att det bör åligga väghållaren att inleda stämningförfarande i fall, då frivillig överenskommelse ej kan träffas. Kommitténs farhåga för att antalet processer härigenom skulle öka kan förbundet icke dela. Enligt förbundet gäller frågan endast om fastighetsägarna skall belastas med det merarbete, som stämningförfarandet medför beträffande grundläggande utredningar etc. Vad väghållarna i praktiken gjort för att tillhandagå fastighetsägarna med erforderligt utredningsmaterial har inskränkt sig till att de överlämnat kartor över vägens sträckning, arealuppgifter, jordregisterutdrag etc. men någon teknisk beskrivning över fastigheterna eller grundläggande värdering har icke presterats. Det väsentliga arbetet vid iordningställande av material är enligt förbundet just detta utredningsarbete.

Även beträffande frågan om kostnadsersättning har flertalet remissorgan intagit samma ståndpunkt som kommittén.

RLF har emellertid i princip vidhållit sin framställning i saken. Sett ur fastighetsägarnas synpunkt råder enligt *RLF* full överensstämmelse mellan exempelvis det arbete fastighetsägare måste nedlägga vid behandling av arbetsplan enligt väglagen och det arbete fastighetsägare har att prestera i samband med tillåtlighetsfrågor enligt vattenlagen. I sistnämnda fall är fastighetsägaren berättigad till ersättning men icke i det förra. Eftersom kommittén uttalat den uppfattningen att en utvidgning av 23 § andra stycket i den av förbundet önskade riktningen skulle få konsekvenser inom andra rättsområden, har förbundet icke framställt något från förslaget av-

vikande yrkande men har hemställt, att förbundets skrivelse den 4 januari 1957 måtte överlämnas till besvärssakkunniga för vederbörlig utredning.

Lantbruksstyrelsen har visserligen icke funnit anledning till erinran mot kommitténs ståndpunkt men har sagt sig vilja understryka angelägenheten av att frågan åter tas upp till behandling så snart besvärssakkunnigas emotsedda förslag ifråga om kostnader i förvaltningsförfarandet föreligger.

Besvärssakkunniga har anfört bl. a. följande:

Besvärssakkunniga avser för sin del att i det förslag till lag om förvaltningsförfarandet, som de har under utarbetande, såsom huvudregel stadga, att för part uppkommande kostnader i förvaltningsförfarandet skall bestridas av parten själv. Härjämte ämnar de sakkunniga emellertid föreslå en undantagsregel, som öppnar vissa möjligheter för den enskilde att få ersättning för havda kostnader. Om synnerlig anledning därtill förekommer, förutsättes sålunda enskild part av allmänna medel skola tillerkännas ersättning för kostnad å ärende, vilken skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt.

Sistnämnda regel kan tänkas bli tillämplig i ett administrativt vägmarksärende, då sakägaren åsamkats oproportionerligt stora kostnader. Spörsmålet om huruvida denna regel — om den antages — kan komma att visa sig tillfyllest för det speciella område, varom nu är fråga, kan besvaras först sedan erfarenhet vunnits om dess tillämpning. Det synes emellertid icke uteslutet, att en specialreglering kan komma att bli påkallad, vilken öppnar vidare möjligheter till ersättning än förutnämnda allmänna bestämmelse. I den mån specialreglering visar sig behöfelig, bör den dock helst taga sikte på ärenden angående tvångsförfoganden över fast egendom i gemen och icke begränsas till vägmarksärenden.

Besvärssakkunnigas arbete å en lag om förvaltningsförfarandet bygger på förutsättningen, att allmänna regler först utformas och att på olika områden erforderlig specialreglering därefter skall fogas till desamma. Då kommitténs utredning icke ger vid handen, att behovet av kostnadsersättning till sakägare i vägmarksärenden är så trängande, att omedelbara åtgärder erfordras, torde beskrivna tillvägagångssätt vara lämpligt även beträffande en lagstiftning om berörda kostnadsfrågor. Besvärssakkunniga ha därför icke någon erinran mot vägmarksersättningskommitténs förslag, att RLF:s framställning icke för närvarande måtte föranleda någon åtgärd.

Departementschefen

Beträffande frågan om väckande av talan i vägrättsmål delar jag kommitténs uppfattning, att någon ändring av nu gällande lagregler icke är påkallad.

Spörsmålet om ersättning för kostnader i vägrättsmål sammanhänger uppenbarligen med det utredningsarbete, som bedrivs av besvärssakkunniga, på sådant sätt att resultatet av nämnda utredning bör avvaktas. Handlingarna rörande RLF:s framställning i frågan jämte inkomna remissyttranden torde överlämnas till de sakkunniga för att tagas i övervägande vid det fortsatta utredningsarbetet.

B. Motionerna

Frågan om väckande av talan i vägrättsmål har upptagits i motionerna I: 574 och II: 680 samt i motionen II: 682. Motionärerna anser, att det bör ankomma på väghållaren att ta initiativ till domstolsprövning i de fall då uppgörelse ej kunnat träffas i godo, och hemställer att utskottet måtte utarbeta för en sådan ändring erforderlig författningstext.

I motionen II: 682 anföres bland annat följande.

Det kan inte anses riktigt att t. ex. en markägare, på vars föranstaltande vägen inte kommer till och som kanske inte ens har någon nytta av vägföretaget, skall instämma tvisten om inte uppgörelse kan träffas på frivillig väg. Rimligen bör en omvänd ordning gälla. När det allmänna genom vägföretag tar mark i anspråk eller vållar annat intrång för den enskilde, bör även det allmänna vara förpliktat att ta initiativ till domstolsprövning om parterna inte kan komma överens på annat sätt. För en sådan ordning talar främst omständigheten att det är väghållaren som gör intrånget och därigenom orsakar tvisten. För den enskilde, som alltså inte kan betraktas som tvistemålets egentlige upphovsman, är dessutom ingivande av stämning en procedur som för honom ter sig betydligt besvärligare än för väghållaren. Bl. a. kan stämning förfarandet medföra betydande kostnader som den enskilde själv måste stå för. Även om vägförvaltningarna tillhandahåller kartor, arealuppgifter, jordregisterutdrag o. d. kvarstår kostnaderna för teknisk beskrivning och grundläggande värdering. Dessa kostnader måste — oavsett målets utgång — bestridas av den enskilde. Det allmänna har i sin egenskap av väghållare helt andra möjligheter, bl. a. genom tillgång till teknisk och juridisk sakkunskap, och lättare att få tillgång till för stämning förfarandet erforderligt grundmaterial m. m. Enligt vår mening bör det allmänna, d. v. s. väghållaren, ta initiativ till domstolsprövning i tvistemål rörande vägrättsfrågor.

Det må nämnas att grunderna för bestämmande av ersättning för vägmark och annat intrång mycket nära överensstämmer med motsvarande frågor vid skadereglering enligt vattenlagen och ersättning enligt expropriationslagen. Enligt dessa lagar åligger det sökanden att svara för erforderliga utredningar och föranstalta om domstolsprövning av frågorna.

Mot den ändring, som här förordats, har anförts att den skulle leda till tvistemål i okynne. En sådan uppfattning får anses innebära en överdriven farhåga. För de allra flesta enskilda torde risken för stämning och domstolsförfarande te sig tillräckligt återhållande. Då vägmarkssakkunnigas snart väntade normer för beräkning av ersättningar läggs fram, torde man kunna förvänta att det verkligen föreligger särskild anledning då en markägare vill föra en ersättningsfråga vidare till rättslig prövning.

Motionerna I: 574 och II: 680 är av i stort sett samma innehåll som motionen II: 682. Beträffande farhågorna för okynnesrättegångar, som även i förstnämnda motioner betecknas som överdrivna, anföres dessutom.

De enskilda torde föredra en uppgörelse i godo. Möjligheten för väghållaren att genom stämning förfarande och domstolsprövning hävda sin rätt torde utgöra en starkt återhållande faktor i fråga om tvistemål i okynne. De enskilda torde i det rättsliga förfarandet inte så något i och för sig önskvärt. Oss veterligt har inte heller den nuvarande bestämmelsen i lagen om enskilda vägar lett till det okynnesförfarande man nu synes befara.

Utskottet

Det stora utbyggnadsprogram för landets vägnät som delvis redan genomförts men som till största delen fortfarande återstår att verkställa skapar många problem. I förevarande proposition behandlas närmast vägföretagens verkningar med avseende å fastighetsindelningen och vad därmed äger samband. Motorismens krav på vägarnas beskaffenhet medför, att anläggandet av nya vägar eller omläggning av redan befintliga vägar får till följd betydligt allvarligare skadeverkningar än gångna tiders vägföretag och även efter avslutad skadereglering kvarstår skador, t. ex. i form av försämrade brukningsförhållanden. Utskottet delar helt departementschefens uppfattning om att det är en brist i den nuvarande lagstiftningen att densamma enbart inriktar sig på att ersättning skall utgå uteslutande i penningar och ej tillräckligt beaktar möjligheten att bota uppkommande skador genom direkta åtgärder i form av ändringar i den bestående fastighetsindelningen.

Förslaget om rätt för väghållare att i vissa fall påkalla ägoutbyte är ett betydelsefullt steg i riktning mot att öka möjligheterna att tillgodose det allmännas intressen i samband med skaderegleringar till följd av vägföretag. Under förutsättning att väghållaren ej missbrukar sina möjligheter synes några allvarligare erinringar ej vara att anföra mot den föreslagna ordningen, i synnerhet som densamma betecknas som ett provisorium i avbidan på fastighetsbildningskommitténs under innevarande år väntade förslag. Utskottet vill dock understryka, att den föreslagna ordningen ej får föranleda att vägmyndigheterna befattar sig med andra fastighetsbildningsfrågor än sådana som äger direkt samband med vägföretag. Vidare måste betonas, att möjligheterna att genomföra ägoutbyte skall bedömas enligt i fastighetsbildningslagstiftningen angivna grunder.

Den i *motionerna I: 573 och II: 681* behandlade frågan om kostnader vid förrättning för ägoutbyte, som påkallats av väghållare, har, som motionärerna framhåller, ej särskilt behandlats i propositionen. Avfattningen av den föreslagna 19 a § synes dock — särskilt med beaktande av ett av lagrådet gjort uttalande — utvisa, att avsikten är att allmänna bestämmelser, d. v. s. närmast 20 kap. 6 § jorddelningslagen, skall gälla. Detta innebär, att kostnaderna skall fördelas efter vad förrättningsmännen prövar skäligt. Med stöd av denna regel kan väghållaren åläggas att ensam svara för samtliga kostnader. Vid förrättning av förevarande slag synes detta böra bli huvudregel men möjlighet torde böra föreligga att i enstaka undantagsfall låta andra sakägare bära någon del av kostnaderna. Så bör kunna ske t. ex. i fall då ägoutbyte visserligen påkallats i anledning av vägföretaget men vid förrättningen upptagits även andra frågor om ägoutbyte än sådana som äger direkt samband med vägföretaget.

Motionerna bör alltså enligt utskottets mening ej föranleda någon riksdagens åtgärd.

Mot det vid propositionen fogade förslaget till kungörelse angående ändring i vägstadgan har utskottet ej funnit anledning till erinran.

I fråga om kvittning av intrång mot nytta innebär propositionen, att de av utskottet och riksdagen år 1955 uttalade önskemålen icke vunnit beaktande. Departementschefen har anfört flera skäl för sitt beslut att frångå vägmarkersättningskommitténs förslag, vilket tillgodosåg nämnda önskemål. Samtliga dessa skäl har kritiserats i *motionerna I: 574 och II: 680*. Enligt utskottets mening — som i denna del överensstämmer med vissa av motionärerna gjorda uttalanden — borde det ej möta oöverstigligen hinder att ge 19 § AVL en sådan utformning att syftet med de av riksdagen uttalade önskemålen tillgodoses utan att samtidigt de av departementschefen angivna verkningarna uppkommer. Det av departementschefen åberopade argumentet att den av kommittén föreslagna lagändringen skulle ytterligare vidga klyftan mellan de bestämmelser som gäller för å ena sidan vägar på landsbygden och å andra sidan gator i städer och stadsliknande samhällen måste emellertid tillmätas betydelse. Bestämmelserna om skyldighet för markägare att deltaga i kostnaderna för byggande av gator m. m. torde beröras av den utredning som f. n. pågår angående översyn av expropriationslagstiftningen, vid vilken utredning även skall upptagas frågan om den s. k. oförtjänta markvärdestegringen. Även om stadgandet i 19 § AVL skulle ändras endast så till vida att det bringades i närmare överensstämmelse med motsvarande stadgande i expropriationslagen — vilken ändring i och för sig skulle vara av ganska begränsad principiell betydelse — anser utskottet det icke påkallat att genomföra densamma utan att avvakta resultatet av bland annat nyssnämnda utredning.

På anförda skäl och då utskottet ej kan dela den i motionerna uttalade åsikten att ett genomförande av förslaget om vitsord för väghållare att begära ägoutbyte förutsätter en ändring av 19 § AVL, bör förevarande motioner enligt utskottets mening icke föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottet förväntar emellertid att frågan om väglagstiftningens anpassning till motsvarande stadgande i expropriationslagen upptages till övervägande så snart pågående utredningar som berör detta spörsmål avslutats.

Frågan om väckande av talan i vägrättsmål har, såsom av den tidigare redogörelsen framgår, ägnats en grundlig utredning av vägmarkersättningskommittén, som emellertid ej funnit någon ändring i nu gällande regler påkallad. Departementschefen har anslutit sig till denna uppfattning.

Bakom *motionerna I: 574 och II: 680* samt *II: 682* ligger den uppfattningen att den som tager mark i anspråk eller eljest förorsakar intrång även bör vara skyldig ta initiativ till domstolsprövning om parterna ej kan enas i ersättningsfrågan. Då det gäller fall, där mark tages i anspråk med tvång, kan denna uppfattning enligt utskottets mening ha visst fog för sig. I andra fall däremot synes en motsatt ordning mera naturlig. Utskottet kan här hänvisa till ett uttalande av 1935 års vägsakkunniga i anslutning till 87 § lagen om enskilda vägar. De sakkunniga ansåg det bäst överensstämmande med allmänna rättsprinciper, att den som skall tillösa sig vägrätt tar initiativet till underhandlingar med de ersättningsberättigade och, om överenskomme-

se ej kan träffas, instämmer tvisten. Med detta betraktelsesätt är det följdriktigt att expropriationslagen och vattenlagen ålägger den som tar mark i anspråk att anhängiggöra talan i ersättningsfrågan under det att t. ex. strandlagen, som ju ej medför något ianspråktagande av mark, förutsätter att den som önskar ersättning själv väcker talan därom. Det förfarande varigenom vägghållare tar mark i anspråk med vägrätt företer onekligen — ur nu förevarande synpunkter — stora likheter med de fall då mark exproprieras eller tages i anspråk enligt vattenlagen. Den olikheten föreligger dock att vägghållaren — i motsats till den exproprierande och kraftutbyggaren — ej behöver väcka talan vid domstol för att kunna genomföra vägföretaget.

Till stöd för motionsyrkandena har även åberopats, att vägghållaren har tillgång till erforderlig expertis och lättare kan förebbringa utredning av olika slag. Detta är naturligtvis riktigt men genom tillmötesgående från vägghållarens sida kan markägaren — såsom kommittén påpekat och förutsatt — beredas tillgång till hos vägghållaren befintligt utredningsmaterial. Dessutom torde markägaren, oavsett vilken part som väcker talan, tvingas att verkställa viss utredning för att styrka sina anspråk eller vederlägga motpartens påståenden.

Mot en ändring av gällande regler har kommittén främst åberopat, att de flesta ersättningsfall är av bagatellartad karaktär och att ersättningsfrågorna till alldeles övervägande del löses genom frivilliga uppgörelser samt att en ändring kan göra markägarna mera obenägna att träffa uppgörelse i godo. Sistnämnda skäl, vilket innebär att okynnesrättegångar skulle kunna befaras, torde äga ett visst berättigande, åtminstone så till vida som frekvensen av mål, vilka kommer under domstols prövning, påverkas av vilken part som har skyldighet att ta initiativ till prövningen. Det kan dock icke uteslutas, att ett större antal fall än de som nu prövas av domstol skulle i och för sig vara förtjänta av en sådan prövning. Även om det är önskvärt att kostnaderna för vägföretag i görligaste mån begränsas kan den rådande ordningen icke anses önskvärd i den mån den påverkar markägare att godtaga lägre ersättningsbelopp än som rätteligen bort utgå. Om en ändrad lagstiftning skulle föranleda ett något ökat antal ersättningsmål vid domstolarna skulle detta därför icke i och för sig behöva betyda att de nya reglerna föranlett okynnesrättegångar. Utskottet delar motionärernas uppfattning att faran för sådana rättegångar icke bör överdrivas. Såsom motionärerna framhållit utgör bland annat motviljan mot alla former av rättegångar ett avhållande moment. För övrigt finnes möjlighet att i samband med en ändring av nu ifrågavarande regler ändra också bestämmelserna om rättegångskostnader så att även dessa bestämmelser verkar återhållande på processlystnaden.

Vad utskottet sålunda anfört innebär, att utskottet icke står främmande för en lagändring sådan som den av motionärerna påkallade. Med hänsyn främst till den ringa frekvensen mål av ifrågavarande slag och ersättningsbeloppens i flertalet fall ringa storlek anser utskottet emellertid tillräckliga skäl icke föreligga att genomföra den i motionerna I: 574 och II: 680 samt II: 682 föreslagna ändringen beträffande väckande av talan i ersättnings-

mål enligt AVL. Utskottet vill emellertid framhålla, att enligt de gällande bestämmelserna (23 § AVL) väghållaren visserligen ej har skyldighet men väl rättighet att ta initiativ till rättegång i mål av nu ifrågavarande art och att det ofta kan vara i väghållarens intresse att ta sådant initiativ. Detta har även förutsatts vid lagstiftningens tillkomst. Enligt utskottets mening skulle det innebära en även ur motionärernas synpunkt tillfredsställande ordning om väghållaren — utan att lagregeln i fråga ändras på sätt i motionerna föreslagits — i större utsträckning utnyttjade möjligheten att själv väcka talan. En sådan ordning kan även medföra vissa besparingar för väghållaren, som därigenom kan undgå bland annat räntekostnader.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att riksdagen med avslag å följande motioner,
nämligen

a) I: 574 och II: 680 i vad däri yrkats ändring i bestämmelserna om avräkning av intrång mot nytta i 19 § lagen om allmänna vägar,

b) I: 573 och II: 681 i vilka med avseende å kostnaderna för ägoutbyte yrkats visst tillägg till den såsom 19 a § betecknade paragrafen i det genom propositionen framlagda förslaget till lag angående tillägg till lagen om allmänna vägar, och

c) de under a) angivna motionerna i övrigt ävensom motionen II: 682, varigenom yrkats viss ändring i bestämmelserna om väckande av talan i vägrättsmål i 23 § lagen om allmänna vägar

I. måtte bifalla det genom propositionen framlagda förslaget till lag angående tillägg till lagen den 30 juni 1943 om allmänna vägar;

II. måtte lämna det vid propositionen fogade förslaget till kungörelse angående ändring i vägstadgan den 30 juni 1943 utan erinran.

Stockholm den 18 april 1961

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Oswald, Georg Carlsson, Kristiansson, Åkesson*, Åke Larsson, Schött, Herbert Larsson och Wirmark*;

från andra kammaren: herrar Johansson i Torp, fru Torbrink, herrar Johansson i Öckerö, Persson i Tandö, Grebäck, Hammarberg, Tobé och Tursson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering